גרינעס בײַמעלעך



אונטער די גרינעס
בײַמעלאך
שפילען זיך משה׳לאך.
שלמה׳לאך .....
.....
אוי, סיר זאל זיין זעהר
קינדערלאך
פאר אייערע כשר׳ע
אויגעלאך!

ח. נ. ביאליק

2-וועכנטלעכער אילוסטרירטער

קינדער-זשורנאל.

אינהאלט:

אונדזער אלבאם — די פארשטעלונג „אין גרינעם שלאם-
פון דער ייד. פאלקסשול אין יאנאוע (ליטע) — בילד.
א מעגטשעלע — — — — — מ. בראדערזאן.
ר׳ מייער און הער קארטאפל — אליעזר שטיינבארג.
דער דערטרונקענער—אדאמאוויטש, יידיש—ש. באסטאמסקי.
דער סיגנאל — — — ה. זעלטשענקא (ניו-יארק).
דער קיניג און זיינע צוויי קנעכט; מעשהלעך פון אלטע
יידישע ספרים, געזאמלט פון ש. באסטאמסקי.
ערגעץ וויים (שיר) — — — — רבקה גאלין,
גאלדענע אייער (קאלמיקיש מעשהלע), איבערדערציילט
פון אליעזר שינדלער.
זיידע און אייניקל — — — — ל. לאטאוין.
וי אזוי מע הקט דערפונדן קארעטע, זאטלען און פאד-
קעוועס — א. גארודער.
אונדזער קלוב, אונדזער צייטונג.

יוני—יולי 1930

№ 16—17 (66—67)

אַרויסגעגעבן פון פארלאג
„נײַע יידישע פאלקסשול", ווילנע.
אדרעס:
Wilno, Stefańska 24 m. 28.

אַבאָנעמענטס-פריײז פאַר פוילן: א יאר: (20 נומערן) — 7 גילדן, א 1/2 יאר (10 נומערן) — 4 גילדן,
פאַר אויסלאַנד: א יאר (20 נומערן) — 120 סענט, א 1/2 יאר (10 נומערן) — 60 סענט.

פריײז פון נומער 50 גראשן (6 סענט).

▣ אונדזער קלוב ▣

גרויסע קינדערפֿאַרשטעלונג פון דער ארבעטער־קינדערהיים און פֿאָלקסשול „י. ל. פרץ" אין טשענסטאָכאָוו (פוילן).

אויף דעמדאָזיקן יום טוב פון דער טשענסטאָכאָווער שול וואָס איז פֿאַרגעקומען דעם 14־טן יוני אין קינאָ־טעאַטער „קאַסינאָ" האָט אונדזער רעדאַקציע באַקומען אַן איינלאַדונג. אין פּראָגראַם איז צווישן אַנדר. געווען: אַ קינדער־פּיעסע מיט געזאַנג און ריטמישע טענץ – „דער בינשטאָק" פון א. פֿאָזי. ס'איז אויך אויסגעפירט געוואָרן אַן אינסצענירונג לויט י. קאַרשאַקס. „קיניג מאַציוש" – „דער קיניגין־קאָנגרעס". עס איז אַרויסגעטראָטן דער מאַנדאָלין־אָרקעסטער פון דער שול. די קינדער פון קינדערהיים זיינען צום־ערשטן מאָל אַרויסגעטראָטן מיט זייער גייַעם אָרקעסטער וויאויך מיט עטלעכע אינסצענירונגען און ריטמישע טענץ. דער עפּנט־לעכער אויפטריט פון קינדערהיים און שול איז געווען אַ גרויסער יום־טוב פֿאַר אַלע פרייַנד פון דער לעבעדיקער יידישער פֿאָלקס־קולטור.

די רעד. פון די „ביימעלעך" וויגטשט דעם קינדערהיים, דער שול און דער שול־פֿאַראַלטונג דערמאָלג אין זייער וויטערדי־קער אַרבעט.

א שול יום־טוב אין שעדלעץ.

דינסטיק דעם דריטן יוני (צווייטער טאָג שבועות) 8 אוהר איז אין שטאָטישן קלוב (דער גרעסטער זאל אין שטאָט) פֿאַרגעקומען א רעזי־פֿאַרשטעלונג, אויסגע־פירט דורך די קינדער פון אונדזער ש. ל. וען אויס, אז די שטאָט האָט זיך שוין לאַנג געגרייט צו באַזוכן אונ־דזער פֿאַרשטעלונג, וויל פונקט 8 אזייגער איז שוין דער זאל געווען פול געפּאַקט און מע האָט געמוזט פֿאַשטעלן דאָס פּאַרקויפן בילעטן. קינדער (אויסער פון אונדזער שול) האָט מען גיט אַריינגעלאָזט. פֿאַר זיי איז באַשטימט געווארן נאָכאַמאָל פֿאַרשטעלן.

דאָס פּראָגראַם פון אָוונט איז באַשטאַנען פון אינס־צענירטע לידער, טענץ, רעציטאַציעס, א. אַנד. בס"ה 12 נומערן. אַנטיילגענומען האָבן בײַ א הונדערט קינדער. א סלל פון קאָסטומען.

וי אַזוי דער עולם האָט אויפגענומען דעם אָוונט, איז אומבאַשרייבלעך. די לאַנגדויערנדיקע אַפּלאָדיסמענטן נאָך יעדן נומער האָט מען קוים אײַנגעשטילט. באַזונדערס האָבן אויסגענומען דאָס אינסצענירט לויט „די מעס" – פרצעס, אויסגעפירט דורך א 6־יעריק מיידעלע מין ערשטן קלאַס, און „מאַניש" (אין גרים) – דורך א שילערין פון זיבעטן. דער עולם קען זיך נאָך ביז איצט ניט באַפרייען פון רושם, וואָס „מאַניש" האָט אויף זיי געמאַכט. די קינדער האָט מען מכבד געווען מיט שאָקאָלאַד. „אינטע־רעסאַנט זיינען אויך געווען די אינסצענירטע פּאָלקס־לידער, בײַ צוגעפאַסטע דעקאָראַציעס, און די פוילישע קאָמפּאָזיציע: „Nowy pan naucz ciel" אויסגעפירט דורך די עלטערע קלאַסן.

שווער זיינען געווען די הכנות צום אָוונט, וויל במשך פון 5 וואָכן אין נאָך אין דער צייט, וען די ארבעט אין שול איז א באַזונדערס אַנגעשטרענגטע צוליבן פּאַרעג־דיקן־דאָס שול־יאָר. האָט מען טאָקע געמוזט זיצן בײַ טיף אין דער נאַכט און שלאָך צוגרייטן. באַלד נאָך די לימודים פלעגט מען זיך נעמען צו די רעפעטיציעס אין בײַזאַכט האָט מען געארבעט בײַ די קאָסטיומען. ס'איז אַבער אַלץ ווערט געווען צוליב אזא קאָלאָסאַלן דערפֿאָלג.

א זשערנאַל־לעזער, 7־טער קלאַס.
שעדלעץ דעם 30-5/VI.

יידיש־וועלטלעכע פֿאָלקסשול אין בריסל (בעלגיע).

אין נ' 14 פון די „ביימעלעך" האָבן מיר שוין איבערגעגעבן אַ גרוס פון דער ערשטער יידישער וועלטלעכער שול אין בריסל (בעלגיע). איצט האָבן מיר באַקומען אַ בריוו פון דער געזעלשאַפט בײַ דער שול „קינדערפרײַנט". די געזעלשאַפט האָט געשאַפן אַ קרײַז „וויגקל פאַר עלטערן־ און קינדער־ליטעראַטור". דער קרײַז פאַרנעמט זיך מיטן פאַרשפרייטן דאָס יידישע בוך. עס וואָס זיי שרײַבן צו אונדז: „טײַערע פרײַנט! אויפן פרילינג־יום־טוב פון אונדזער שול האָבן מיר געהאַט אַן אויסשטע־לונג פון עלטערן־ און קינדער־ליטעראַטור. די „גרינינקע ביימעלעך" האָבן דאָרט פאַרנומען אַ בכבודיקן אָרט. מיר האָבן אויפגענומען דרײַ אַבאָנענטן פון די „ביימעלעך". דאָס איז, פאַרשטייט זיך, אַ התחלה. די בעסטע פּראָפּאַגאַנדיסטן פון די „ביימעלעך" זיינען די קינדער אַליין".

פון דעם דריטן קלאַס פֿאָלקסשול אין קרינקי (פוילן) האָבן מיר באַקומען עטלעכע ענטפערס אויף די רעטענישן פון די „ביימעלעך":

נ' 11, רעטענישן: 2—קעצעלעך (געטראָפן: לייטשע וואָלף, טייבע זאלצבערג); 4 — א שטיקל צוקער (טייבע זאלצבערג); 5 — א שפּאַן (שׂרה עפּשטיין, באַשע לעוי, רפֿוע שנײַדער); 6 — א קאַם (לייטשע וואָלף).

נ' 14: אויפגאַבע מיטן זאָק — דער ייִנגל זאָל אין זאָק אַרײַן (וועלוול זוין); „פון מעמען דערף מען אַנהייבן"— פון נ־מן נאָכן שלעכטן (רפֿוע שנײַדער, וועלוול זוין).

גרינעק בוימעלער

2-וועכנטלעכער אילוסטרירטער קינדער-זשורנאל

אונטער דער רעדאקציע פון ש. באסטאמסקי.

| נומער 16-15 (66-65) | יוני — יולי 1930 | פערטער יאָרגאַנג.

אונדזער אַלבאָם

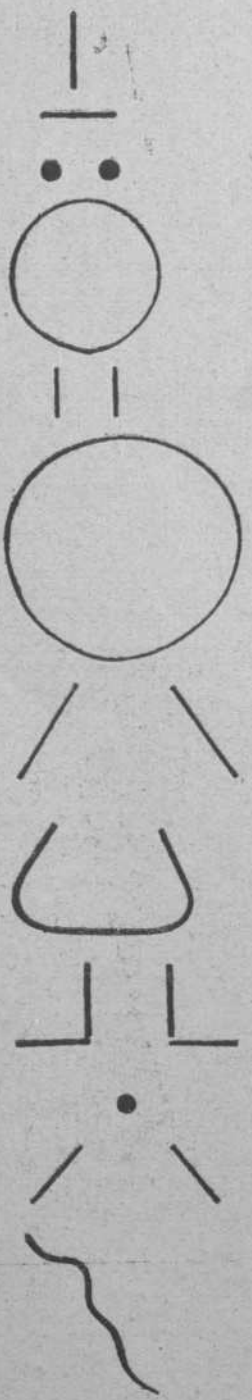


די פאָרשטעלונג „אין גרינעם שלאָס" פון דער יידישער פאָלקסשול אין יאַנאָווע (ליטע)

די פיעסע איז אָנגעשריבן פונם לערער גרינשפאַן, די שיינע דעקאָראַציעס געמאָלט פון אַ יונגן טאַלענטירטן מאָלער-אַרבעטער.

מ. בראַדערזאָן.

אַ מענטשעלע.



שטעקל, פלעקל.
פינטל, פינטל.

און אַ קעפּל
פון אַ הינטל.

פּאַסעק, פּאַסעק

און אַ דריידל.

הענטל, הענטל

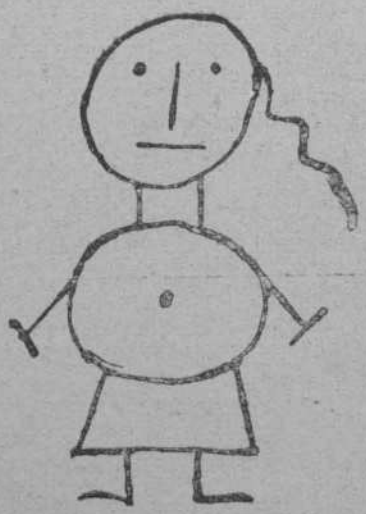
און אַ קלייד‌ל.

פּיסל, פּיסל

און אַ קנעפּל.

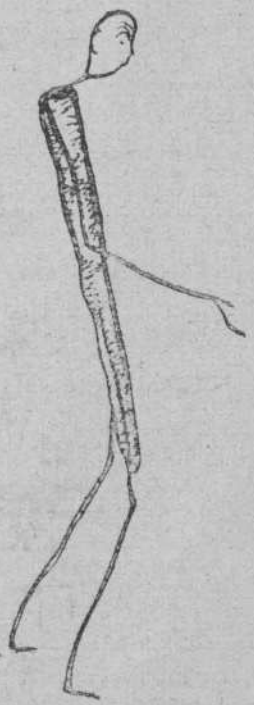
העַנטשקע,
העַנטשקע

און אַ צעפּל.



אליעזר שטיינבאַרג.

ר׳ מייער אוו הער קאַרטאָפל.





ר׳ מייער פרעגט דעם קאַרטאָפל:
— וואָס זײַט איר, מײַן ליבער הער?
אֶפשֶׁר זיס? איר האָט ליב זיס?
— חַס ושָׁלוֹם! איך בין דען
א נאַר? א נאַר האָט ליב זיס!
— זײַט איר זויער?
— גאָט איז מיט אײַך, ר׳ מייער!
איך בין דען א גרין אַגרעסל?

— זײַט איר האַרב?
— האַרב איז כריין!
— זײַט איר פעפערדיק?
געזאַלצן?
— ניין! ניין!
— וואָס זשע דען זײַט איר,
הער קאַרטאָפל?
— איך בין ניט זיס, ניט זויער, ניט...
— וואָס איר זײַט ניט, ווייס איך,
אָבער וואָס זײַט איר יאָ?
— אי, לאָזט מיך געמאַך!
כ׳האָב ניט קיין צײַט!
א גוטן טאָג!

אַדאַמאָוויטש.

דער דערטרונקענער.

הייס... ניטאָ זיך וווּ אַהינצוטאָן פון היץ.

די מאַמע האָט אַראָפגענומען פון בערעלען דאָס העמדלאויסצוואַשן.

און אַזוי לאַנג ווי דאָס העמדל האָט זיך געטריקנט, איז זיך בערעלע געלעגן אויפן הויף אַ נאַקעטער.

איז דאָס אים געפעלן גענוואָרן.

אויף מאָרגן אינדערפרי גייט ער אַרויס אויפן הויף — די זון באַקט.

דערמאָנט ער זיך, ווי גוט עס איז אַ נאַקעטן. וואַרפט ער אַראָפּ פון זיך דאָס העמדל און פאַררוקט עס ערגעץ אונטער אַ וואָגן.

און נאָכדעם שפּילט ער זיך מיט זשוקן אין ווייכן זאַמד, מאַכט באַבקעלעך פון ליים און ס׳איז אים גוט.

*

באַלד רופט מען אים.

ער גייט אַריין אין שטוב.

—ווו איז דאָס דיין העמדל?— פרעגט אים די מאַמע.

— ניטאָ.

— וואָס ניטאָ? ווו האָסטו עס אַהינגעטאָן?

— ניטאָ. צוועק.

— ווו אַוועק? ווו ביסטו געווען?

— אויפן הויף. העמדל ניטאָ.

די מאַמע האָט פון בערעלען קיין זאַך ניט געקאָנט דערגיין.

אויף אַלע פראַגעס — איין ענטפער: — ניטאָ... אַוועק... סאָפּעט און זויגט דעם פינגער.

פאַרפאַלן. האָט אים די מאַמע געגעבן אַן אַנדער העמדל.

*

אויף מאָרגן איז בערעלע צוגעגאַנגען צום ברונעם. דער ברונעם איז געווען אַן אָפּענער. קוקט זיך בערעלע אַרום. קיינער זעט זיך ניט. איינס און צוויי כאַפּט ער אַראָפּ פון זיך דאָס העמדל און באַץ — אין ברונעם אַריין!

בַּאַלד דערהערט ער־ס׳עפּנט זיך די טיר פון שטוב. בערעלע־טוז אין די קוסטעס און קוקט.

די מאַמע איז אַרויס נאָך וואַסער. זי לאָזט אַראָפּ דעם עמער, צייט אים אַרויס פון ברונעם, ערשט — עס שלעפּט זיך נאָך בערעלעס העמדל.

האָט זי געוומען שרייַען מיט אַזוינע קולות, אַז בערעלע איז געפאַלן מיטן נאָז אין גראָז.

אויף דער מאַמעס געשרייען זײַנען אָנגעלאָפן שכנים. מע האָט געבראַכט אַ לאַנגן שטעקן מיט אַ האַקן, געטומלט, געפילדערט.

בערעלע זיצט זיך אין די קוסטעס און קוקט.

דער פעטער מיכל האָט געטאַפּט מיטן שטעקן אין ברונעם — ניטאָ קיינער.

מאָדנע, דאָס העמדל איז דאָ און בערעלע איז ניטאָ. צי דען האָט ער אויסגעטאָן דאָס העמדל, בעת ער איז אַרויפּגעקראָכן אויפן ראַנד פון ברונעם?

ווידער איז געוואָרן אַ טומל, אַ געשרייַ...

די מאַמע ווייַנט און קלאָגט.

*

בערעלע האָט ניט אויסגעהאַלטן און איז אַרויס פון די קוסטעס. שטייט פון ווייַטן, האַלט דעם פינגער אין מויל און סאָפּעט.

— אָט איז ער דאָך דער דערטרונקענער!—שרייַט מיטאַמאָל אויס אַ שכן. ער גיט אים אַ כאַפּ אויף די הענט און הייבט אים אויף הויך, הויך.

די מאַמע איז צוגעלאָפן אַ פריילעכע, אַ שײַנענדיקע.

פרעגן אים די קינדער:

— בערעלע, ווו איז דײַן העמדל?

— ניטאָ... אַוועק...

אַלע קײַקלען זיך פון געלעכטער.

— אָט איז זי דאָך דײַן העמד.

— ניטאָ... אַוועק...

און מער האָט מען פון אים ניט געקאָנט דערגיין.

*

שפּעטער פלעגן זיך די קינדער רייצן מיט אים:

— בערעלע, ווו איז דײַן העמדל אַוועק?

בערעלע האָט געשוויגן.

דער סיגנאַל

צוואַנציק מיל פון סענט לוּיס, דאָרטן וווּ די טיכן מיסיסיפּי און מיסורי גיסן זיך צוזאַמען, האָט זיך באַזעצט אַ יידישער פאַרמער מיט זײַן פרוי און קינד, אַ מיידעלע פון פינף יאָר. רָחֵל'ע האָט געהייסן דאָס מיידעלע.

שיין איז די געגנט צווישן די טיכן אין יענעם פּלאַץ: פון איין זײַט — וואַלד, פון צווייטן־פעלדער, אַזעלכע כוואַליעדיקע פעלדער, וואָס קוקן אויס ווי אַ גרינער ים, וואָס איז פאַרגלי־ווערט געוואָרן אין מיטן שטורעם.

וואַשן די צווייַ טיכן דעם גרינעם דרייעק, זעטיקן אָן די וועלדער און פעלדער מיט וואַרעמער פייכטקייט און מאַכן די געגנט פרוכטבאַר און רייך. לעבן דאָ דערפאַר אַ סַך פאַרמערס, האָבן שיינע און רייכע פאַרמס מיט שאָף, קי און אַלערלייַ הויזפייגל. פיל נוצן גיבן די טיכן די פאַרמערס, אָבער זיי טוען אַמאָל אויך אָן פיל שאָדן. איבערהויפּט די מיסיסיפּי.

גייט דורך אַ גרויסער רעגן, אָדער דער שניי צעגייט אין פרילינג, דאָן איז צום טייך ניט צוצוטרעטן: ברומט ווי אַ ווילדע חַיָה, בלאָזט זיך, רייסט זיך אַרויס פון די ברעגעס, פאַרגיסט גאַנצע געגנטן, פאַרפלייצט וואַלד און פעלד, דאָרף און שטאָט...

האָבן זיך דאָרף און שטאָט צו־זאַמענגענומען, זײַנען אין אַ מלחָמה קעגן טייך אַרויסגעטראָטן: האָבן דאָס־בעס אַרום די ברעגעס געבויט, דעם וואַסער דעם וועג פאַרצאַמט.

אָט דאָ צווישן דער מיסיסיפּי און מיסורי האָט זיך עס רָחֵל'עס פאָטער באַזעצט, אַ פּאָרם זיך געקויפט, זיך צו דער אַרבעט געזומען.

אַ האַלבּ מיל פון וועלדל איז זייער שטיבל געשטאַנען, פאַרבײַ שטיבל זײַנען אײַזנבאַנערלסן פון ערגעץ אין ערגעץ וווּ גלאָפן. אָן אַ זײַט לעבן שטיבל איז אַ גרויסער דעמבּ גע־שטאַנען. נאָך גאָר אַמאָל, קיינער וויס ניט, וען דאָס איז געוועזן, האָט זיך דער דעמבּ אַליין פאַרזייט: אָן אייכל האָט דער ווינט פון וואַלד פאַרטראָגן, אין אַ שפּאַלט פון בּאַרג עס אַרײַנ־געקײַלט, דאָרטן איבערגעלאָזן. איז דאָס אייכל אַ גאַנצן ווינטער אונטערן שניי און רעגן געלעגן, האָט אין פרי־לינג אויף דער העלפט זיך צעשפּאַלטן, אַ העקל אין דער ערד אַרײַנגעלאָזן, זיך מיטן העקלוואָרצל פאַר דער ערד אָנ־געכאַפט און צום הימל אַ גרין צווײַגל אַרויסגעלאָזט. האָט דאָס גרינע צווײַגל דערזען דעם בלויען הימל און זיך געזומען ציען אַלץ העכער און העכער, און דער וואָרצל איז אַלץ טיפער און טיפער אין זײַט פון בּאַרג אַרײַנגעדרונגען. קיינער וויס ניט, וי לאַנג דער דעמבּ איז געוואַקסן, ביז ער האָט מיט זײַן קרוין אַ גרויסע שטרעקע באַדעקט. די רעלסן זײַנען אונטערן שאָטן פון דעמבּ גלאָפן און, אַז אַ צוג פלעגט פאַרבײַלויפן, פלעגט זיך דער דאַמף אין קרוין פון דעמבּ אַרײַנ־רײַסן און לאַנג־לאַנג פלעגט זיך דער

גרויסער קאָפּ פון דעמב רויכערן, נאָכ=
דעם ווי דער צוג פלעגט פֿאַרבײַלויפן.

*

אָט דאָ אונטערן דעמב פלעגט זיך
רָחֶלע אַלע טאָג שפּילן. פלעגט קומען
דער פרימאָרגן, דער טאַטע גייט
אַוועק אין פעלד אַרבעטן, די מאַמע
פֿאָרעט זיך אין הויף און רָחֶלע
גייט אַוועק צום דעמב. קיין חַבֵּרטעס
האָט זי ניט געהאַט, ווײַל אַנדערע
פֿאַרמערס אַרום האָבן געווינט וויַט.
און אַז עס פלעגט זיך שוין טרעפן,
אַז אַ מאַמע מיט א מיידעלע פלעגט
קומען אַמאָל אין געסט צו רָחֶלעס
מאַמען, פלעגן די מאַמעס צוזאַמען
זיצן און ריידן, לאַנג ריידן וועגן זאַכן,
וואָס ניט רָחֶלע און ניט דאָס אַנדער
מיידעלע פלעגן פֿאַרשטיין, און די קינ=
דער פלעגן דערפֿאַר אַוועקלויפן צום
דעמב זיך שפּילן. דאָרטן איז געווען
זייער פריילעך: אונטערן בוים זיצען
געווען א סַך קלײַנע שיינע שטיינ=
דעלעך און גרינע אייכלעך. די אייכ=
לעך פלעגן יעדן זומער פאַלן פון
בוים און רָחֶלע האָט איצט פון זיי גע=
נומען מאַכן קרעלן. א סך בייטשלעך
קרעלן האָט זי אַרויפגעצויגן און עס
אונטן אויפן בוים אויפגעאַנגען טרי=
קענען.

קומט רָחֶלע אַמאָל אינדערפרי צום
בוים, זעט זי—עס פעלן איר די בעסטע
אייכלעך פון די בייטשלעך. וווּ זיַנען
זיי? ניטאָ! זי האָט אַנדערע אייכלעך
אַרויפגעצויגן און איז אַוועק. זי קומט
אויף מאָרגן ווידער, זי זעט—עס פעלן
ווידער די בעסטע אייכלעך. זעצט זיך
רָחֶלע אַוועק אויפן בערגל און טראַכט:
„ווער גַנבעט עס מיַינע אייכלעך"? זיצט
און קוקט אויפן בלויען הימל. עס איז
געווען האַלבער טאָג און איר פאָטער
האָט זיך אומגעקערט פון פעלד צו
מיטאָג. עס איז אים דאָס מאָל אויס=
געקומען צו גיין פֿאַרבײַ דעם בוים און
ער האָט מיט זיך געוואָלט נעמען
רָחֶלען. ער גייט צו נאָענט, זעט ער:
זיַן טאָכטער זיצט אַן אומעטיקע.

— וואָס איז?

— אָט גאָרנישט: עמיצער גַנבעט
מיַינע אייכלעך.

לאַכט דער טאַטע:

— ניט קיין גרויסער גַנב. און אַז
דו וועסט דעם גַנב דערזען, וועסטו
וועלן, ער זאָל נאָך גַנבענען...

וווּנדערט זיך רָחֶלע: סאַראַ קלוגער
טאַטע!..

הייבט דער טאַטע אויף רָחֶלען,
טראָגט זי צו צום בוים און הייסט
איר קוקן אין קרוין אַריַין.

קוקט זי און זעט גאָרנישט.

— אָן דאָרטן, זעסט? — צייַגט דער
טאַטע מיטן פינגער.

קוקט זי ווידער און זעט אינדער=
הויך אין מיטן שטאַם אונטער א צוויַג
א קלײַנע לעכל.

— דאָרטן ווינט דער גַנב! — זאָגט
דער טאַטע.

מיינט רָחֶלע, אַז דער טאַטע לאַכט
פון איר. ווערט זי בייזיג און שטעלט
אָן די ליפן. מיטאַמאָל זעט זי, ווי פון
לעכל האָט זיך אַרויסגעשטעקט א קליין
גרוי קעפּעלע און האָט זיך שנעל צו=
ריק באַהאַלטן. רָחֶלע האָט א ציטער
געטאָן בייַ איר טאַטן אין די הענט.
זי האָט איצט פֿאַרשטאַנען, ווער דער

גַנְב איז געווען: אַ שיינע גרויע וועל־
ווערקע האָט אין דעמבּ איר נעסט גע־
האַט און די וועווערקע פלעגט עס
אויסקלײבן די בעסטע אייכלעך און
פלעגט פון זיי זיך מאכן אַ מאָלצײט,
וועו זי פלעגט קיין בעסערע זאכן ניט
קענען געפינען צום עסן.

פון דאַן אָן פלעגט שוין רָחֶלע אָנ־
גרייטן פאַר דער וועווערקע אַלײן, וואָס
זי האָט נאָר געקענט: טרוקענע שטיק־
לעך ברויט, ניס. אַפילו שטיקלעך צו־
קער פלעגט זי אַוועקלייגן אונטערן
בוים, אַליין זיך אַוועקזעצן אָן אַ
זײַט און קוקן, ווי די וועווערקע
קומט אַראָפּ פון בוים, כּאַפּט אַרײַן
אין מויל אַ ניסל, זעצט זיך אַוועק
אויף די הינטערשטע פיסלעך און מיט
די פאָדערשטע אַזוי ווי מיט הענטע־
לעך האַלט זי אונטער איר עסן און
גריזשעט און גרישזעט, צעקנאַקט דאָס
ניסל, נעמט אַרויס די יאָדרע און עסט
אַזוי שנעל, אַזוי שנעל!..

ביסלעכווײַז־ביסלעכווײַז איז רָחֶלע
באַפרײַנדעט געוואָרן מיט דער וועל־
ווערקע. די וועווערקע האָט דערפילט,
אַז דאָס מיידעלע האָט זי ליב און
פלעגט זיך שוין מער פון איר ניט
באַהאַלטן. מיט דער צײַט זײַנען זיי
אַזוי באַפרײַנדעט געוואָרן, אַז די וועל־
ווערקע פלעגט שוין נעמען עסן בײַ
רָחֶלען פון האַנט.

אַמאָל איז רָחֶלעס טאַטע געפאָרן
אין שטאָט, האָט ער רָחֶלען אַ מַתָּנָה
געבראַכט: אַ רויט היטעלע. האָט
רָחֶלע דאָס היטעלע אָנגעטאָן און איז
אַוועק צו דער וועווערקע. האָט די
וועווערקע רָחֶלען ניט דערקענט און
זיך שנעל אָפּגעטראָגן אויפן בוים, זיך
אין שטיבעלע באַהאַלטן, פון לעכל דאָס
קעפּל אַרויסגעשטעקט און געקוקט:
וואָס איז דאָס פאַר אַ מיידעלע מיט אַ
רויטן היטעלע? ווו איז רָחֶלע? פאַר־
וואָס ברענגט זי מיר ניט עסן?

און אונטן, אונטערן בוים, איז רָחֶלע
געשטאַנען און געוואַרט, וועו די וועל־
ווערקע וועט אַראָפּ עסן. לאַנג איז זי
געשטאַנען, האָט זיך אויף דער וועל־
ווערקע ניט דערוואַרט און איז אַן
אומעטיקע אַוועק אַהיים. זי האָט דאָס
היטעלע אויסגעטאָן, אויפן וואַנט אויף
אַ טשוועקל אויפגעהאַנגען און זיך
געזעצט עסן.

דעם טאָג איז זי מער צו דער וועל־
ווערקע ניט געגאַנגען. זי האָט געמיינט,
אַז די וועווערקע איז מיט איר פאַר
עפּעס ברוגז און האָט אַלץ געטראַכט:
פאַרוואָס?

רָחֶלע האָט אָבער לאַנג אָן דער
וועווערקע ניט געקענט אויסקומען
און גלײַך נאָך אָנבײַסן אויפן צווייטן
טאָג איז זי אַוועק צום בוים.

די וועווערקע האָט זי פון ווײַטן
דערזען און איז אַ פריילעכע צו איר
צוגעלאָפן, אין די הענט געמען זוכן,
צי האָט זי ניט גטבראַכט עפּעס עסן,
געטאַנצט און געשפרונגען אַרום איר,
ווי זי וואָלט געוואָלט עפּעס זאָגן, ווי
זי וואָלט געוואָלט פרעגן: „ווו ביסטו
דאָס געווען אַזוי לאַנג?...“

אַ צופריעדענע, אַ פריילעכע, איז
היינט רָחֶלע געגאַנגען עסן מיטאָג. זי
האָט דעם טאָטן בײַם טיש דערציילט,
וואָס עס האָט זיך מיט איר נעכטן גע־
טראָפן.

דער טאטע האָט אַ שמייכל געטאָן און געזאָגט: „נאַרעלע, פֿאַרוואָס גייסטו צו דער וועווערקע אין דיין רויטן היטעלע? זי האָט דאָך דיך ניט דערקאָנט!..“

פון דאַן אָן פֿלעגט רָחֶלע קיינמאָל איר רויט היטעלע ניט אָנטאָן. דאָס היטעלע איז געהאַנגען אויפן טשוועקל אַן איינזאַמע, אַ פֿאַרלאָזענע...

דערציילט אמאָל רָחֶלע דער מאַמען:

— מײַן וועווערקע איז געווארן אזא שיינע, אזא פעטע!

— גיסט איר עסן אַ סַך? — זאָגט די מאַמע.

— ניין—זאָגט דער טאַטע—די וועווערקע וועט באַלד האָבן קליינע וועווערקעלעך, דערפֿאַר איז זי אזוי שיין און פעט געווארן!..

דרײַ טעג האָט רָחֶלע די וועווערקע ניט געזען. די וועווערקע איז געווען אינדערהויך בײַ זיך אין שטיבעלע. זי האָט פינף קליינע קינדערלעך געהאַט און איז מיט זיי געלעגן, זיי געווארעמט און געזויגן זיי מיט איר מילך. זעלטן פלעגט זי אַרויסשפרינגען, עפעס אַ כאַפ טאָן עסן און צוריק אין איר שטיבעלע פֿאַרשווינדן.

רָחֶלע האָט געווסט, אַז די וועווערקע האָט געהאַט קינדערלעך. דער טאַטע האָט איר געזאָגט. האָט זי געבראַכט ניס, אַוועקגעלייגט אונטערן בוים און איז אַוועק אַהיים.

*

לאַנג איז דער טאָג געגאַנגען און די נאַכט איז געקומען אַ פינצטערע, אַ כמאַרנע. פון טײַך האָט געבלאָזן אַ שטאַרקער ווינט. דער טאַטע איז פון פעלד געקומען אַ פֿאַרזאָרגטער.

„עס וועט זײַן אַ שרעקלעכער שטורעם“—האָט ער אַ זאָג געטאָן, און איז אַוועק געבן דעם פערד עסן. רָחֶלע האָט פאַר עפעס מוֹרא געהאַט און האָט זיך געטוליעט נענטער צו דער מאַמען. דער ווינט האָט געבלאָזן אלץ שטאַרקער און שטאַרקער. דער שטורעם האָט זיך פונאַנדערגעשפילט. פון וויַטן האָט מען געקענט הערן דאָס ברומען פון טײַך. פלוצלונג האָט אַ פייערדיקע שלאַנג דעם פינצטערן הימל אַרומגעכאַפט. אויף אַ סעקונדע איז ליכטיק געווארן, אַ מאָמענט איז געווען שטיל און אַ שרעקלעכער דונער האָט אַ קלאַפּ געטאָן, דאָס גאַנצע שטיבל אַ טרייסל געטאָן, זיך מיט מיליאָנען קולות איבערן וואַלד צעשאָטן, אָפּגעהילכט איבערן טײַך... אונטער דעם קראַכן פון די דונערן איז רָחֶלע בײַ איר מאַמען אין די הענט אַנטשלאָפן געווארן. זי האָט גאָרנישט ניט געווסט. וואָס עס איז פאָרגעקומען די נאַכט.

ווען זי איז אויפגעשטאַנען, איז אלץ געווען שטיל און רויק. די זון האָט געשיינט, די פענצטער זײַנען געווען אָפן און פייגעלעך האָבן געזונגען. רָחֶלע האָט זיך שנעל אָנגעטאָן, זיך אײַנגעוואַשן און געוואָלט גיין עסן, אָבער די מאַמע איז אין הויז ניט געווען. זי איז אַרויס אין הויף און איז געבליבן שטיין אַ פאַרוווּנדערטע. זי האָט ניט געזען קיין פעלד. דער טײַך איז געווען לעבן הויז. פונוויַטן האָט זי געזען איר טאַטן און מאַמען מיט אַ סַך אַנדערע מענער און פרויען אַרבעטנדיק בײַ די קני אין וואַסער. דאָ

און דאָרטן זײַנען אומגעשוומען טויטע הינער...

זי האָט ניט געווסט, אז בײַנאכט איז געווען א שלאקסרעגן; דער טײַך האָט א דאמבע דורכגעריסן, דאָס פעלד פארפלייצט, די פארמער א סך שאָדן אָנגעטאָן. זי האָט געפרווט רופן איר מאמען, אָבער דאָס שרעקלעכע ברומען פון טײַך האָט אירע געשרייען פארהילכט. א ווייַלע איז זי געשטאַנען און באלד צום דעמב אויעק. אויך דאָ האָט זי די געגנט ניט דערקענט: דער גאנצער בארג, ווו דער דעמב און דאָס הויז זײַנען געשטאַנען, איז געווען צעשפאלטן און דער דעמב, ווו איז ער? וואָס איז אים? עפעס שטייט ער ניט אזוי. שטאַלץ און הויך ווי שטענדיק. נידעריק איז זײַן קאָפּ, צו דער ערד געבויגן... רחֶלע איז נעענטער צוגעגאַנגען און א פארציטערטע געוואָרן: דער נעכטיקער דונער האָט איר איצט אין די אויערן אָפּגעהילכט: דער דעמב איז געלעגן מיט זײַן שטאַלצן קאָפּ און דיקן שטאַם אויף די רעלסן. זײַנע וואָרצלען האָבן נאקעטע געשטעקט אין דער הויך.

א מאָמענט איז רחֶלע פארבליבן אויף איר אָרט און פלוצלונג האָט זי אַלץ באגריפן, אַלץ פארשטאַנען. עס האָט זיך איר אזוי ווי עפעס אָפּגעריסן אין הארצן. דער קאָפּ האָט זיך פארדרייט און די הענט און פיס זײַנען אזוי שוואך געוואָרן, אזוי שוואך געוואָרן!.. דער נעכטיקער שטורעם האָט צעבראָכן דעם שיינעם בוים, האָט מסתּמא געטויט די ווענערקע מיט אירע קינדער... מיט פארלאָפענע אויגן פון טרערן האָט זי געזומען זוכן אין בערן שטערבלעך פארוווינדעטן בוים. די זון האָט זיך געשפילט אין די טראָפנס וואַסער, וואָס האָבן זיך אויף די בלעטער פון דעמב פארהאלטן און געשײַנט ווי פערל מיט אלע קאָלירן פון רעגנבויגן. פון אונטער א בלעטל האָט רחֶלע דערזען די ווענערקע: זי איז געזעסן אז אומעטיקע אויף א צוויגל און געוואַרט. רחֶלע איז פון בארג אראָפּ, איבערן שטאַם צו דער ווענערקע צוגעקראָכן. די אייגלעך בײַ דער ווענערקע האָבן געברענט ווי אין קדחת. זי איז אריפגעשפרונגען רחֶלען אויפן פלייצע, איר אין פּנים געקוקט, אזוי ווי זי וואָלט זיך בײַ אים געבעטן:

— ראַטעווע מײַנע קינדער, איידער מענטשן אָדער א קאַץ קומען אָן!..

רחֶלע האָט פארשטאַנען, וואָס די ווענערקע ווייַל פון איר, אוז זי האָט זיך געזומען דראַפען אַלץ ווײַטער און ווײַטער צום פלאַץ, ווו די נעסט איז געווען. זי האָט זיך אָבער פלוצלונג אָפּגעשטעלט און זיך שנעל געזומען אַרויספלאַנטערן פון צווישן די צווײַגן.

*

וואָס איז געשען? גאָרניט! זי האָט זיך דערמאָנט, אז יעדן פרימאָרגן אין דער צײַט גייט דאָ דורך א פאַסאזשיר-צוג. זי האָט זיך דערמאָנט, ווי אַלע טאָג פלעגט זי דאָ שטיין אונטערן דעמב, פאָכן מיט איר ווײַסער טיכעלע צו די מענטשן אין צוג, און די מענער, פרויען און קינדער פלעגן פון צוג איר ענטפערן מיט זייערע טיכעלעך. רחֶלען האָט זיך געדאַכט,

אז יעדן טאָג זײַנען דאָס דיזעלבּיקע מענטשן און זי איז מיט זיי באַקאַנט.

איצט וועלן די פריינט אירע מיט זייער גרויסן צוג צעקוועטשן אירע וועווערקעס. און טראַכטנדיק אַזוי וועגן אירע פריינט און צוג, האָט זי געקוקט אויפן גראָבן שטאַם, וועלכער איז געלעגן אין דער בריים פון די רעלסן. און ווי אַ בליץ איז איר אַ געדאַנק דורכגעפלויגן: וועט דער צוג קענען אַריבּער? און אָט דוכט זיך איר, אַז דער צוג קומט אָן, שטויסט זיך מיט האַסט אָן אָן דעם שטאַם, גיט זיך אַ כאַפ אויף און מיט אימפעט ריַיסט ער זיך אַראָפּ פון בּאַרג, קיַיקלט זיך אַלץ טיפער און טיפער, צעקוועטשט אַלע= מען, אַלע אירע פריינט, וואָס פאָכן איר יעדען טאָג מיט זייערע טיכעלעך...

וואָס קען זי איצט טאָן? ווי קען זי דעם צוג אָפּשטעלן? זי האָט ניט איינ= מאָל געזען, אַז אַ צוג שטעלט זיך אָפּ, וועט דער אינזשינער דערזעט פונווייטן אַ רויט ליכט. אָבער וווּ זאָל זי נעמען אַ רויט ליכט? אַפילו קיַין רויט טיכעלע האָט זי ניט געהאַט. זי איז צום הויז צוגעלאָפן, געוואָלט דעם טאַטן זאָגן, אָבער דער טאַטע איז געווען ווייט.

פונווייטן האָט זיך אַ שטאַרקער פייף דערהערט און זאָרטן, ווי דער הימל מיט דער ערד קומען זיך צוזאַ= מען, האָט זיך באַוויזן אַ געד׳כטער ווייסער וואָלקן: דער צוג איז אָנגע= קומען!.. נאָר אַ מאָמענט איז רָחֶלע געשטאַנען, באַלד האָט זי זיך אַ וואַרף געטאָן אין הויז, פון טשוועקל איר רויט היטעלע אַראָפּגעריסן, אויף אַ בעזעם אָנגעטאָן, אויפן וועג אַרויפּגעלאָפן, און הויך דעם שטעקן מיטן היטעלע אויפ= געהויבּן...זי שטייט, די אויגן מיט טרערן פאַרלאָפן, דאָס האַרץ קלאַפּט:

אַך, זאָל דער אינזשינער דערזען, זאָל ער פּאַרשטיין!..

עס האָט דערזען און פאַרשטאַנען דער אינזשינער!.. עטלעכע הונדערט פוס פון דעם פּלאַץ, ווו רָחֶלע איז גע= שטאַנען, האָט ער דעם צוג פאַרהאַלטן.

אַלע זײַנען פון צוג אַרויס, פרעגן:

— וואָס איז?

רחלע צײַגט מיטן האַנט פאָרויס.

ווען אַלע האָבן דערזען, וואָס פאר אַ געפאַר זיי זײַנען אַריבּערגעקומען, האָבן זיי אַרומגערינגלט רָחֶלען, גענו= מען געבּן איר מַתָּנות.

זי האָט גאָרנישט ניט געזומען און פון בּוים ניט געוואָלט אָפּטרעטן.

די אַרבּעטער פון פעלד האָבן פונ= ווייטן דערזען, וואָס דאָ האָט פאַסירט, זײַנען זיי געקומען, רָחֶלעס מאַמע אויך מיט זיי. מע האָט גענומען דעם בּוים אָפּשלעפּן פון וועג, לאָזט רָחֶלע ניט.

— וואָס איז?

— די וועווערקעס!..

מע האָט די נעסט אָפּגעזוכט. די מאַמע=וועווערקע אַ׳ז אין נעסט געזעסן, געדראַעט און געפיסן יעדערן, וואָס האָט געוואָלט אירע קינדער אָנרירן.

אז רָחֶלע איז צו דער נעסט צוגע= קראָכן, איז איר די וועווערקע אויפן פלייצע אַרויפּגעשפרונגען. רָחֶלע האָט די קליינינקע אייניקווייז אין איר רויטן היטעלע אַרײַנגעלייגט, אויך די מאַמע=וועווערקע איז אַרײַנגעשפרונגען אין היטעלע און רחלע האָט זיי שנעל אַהיים אַוועקגעטראָגן.

מַעשֶׂהלעך פון אַלטע יידישע ספָרים,

געזאַמלט פון ש. באַסטאָמסקי.

דער קיניג און זיינע צוויי קנעכט

א קיניג האָט געהאַט צוויי דינער. איינער פון זיי איז דעם קיניג זייער טרײַ געווען, און דער קיניג האָט אים ליב געהאַט. און דער צווייטער איז געווען ניט אזוי טרײַ, און דער קיניג האָט אים ניט אזוי געליבט.

איינמאָל האָט דער קיניג פאַררופן צו זיך די ביידע קנעכט און פאַרזאָגט זיי צו טאָן פון זײַנטווענען אן ארבעט. און ער האָט באַשטימט זייער לוין: ווער עס וועט זיך פלײַסן צו דערפילן זײַן ווילן, יענעם וועט מען אָנקליידן אין קיניגלעכע קלײדער, זעצן אים אויפן קיניגלעכן פערד און מיט גרויס פאַראַד ארומפירן איבער שטאָט.

ווידער האָט דער קיניג זיי פאַרזאָגט ניט צו טאָן א געוויסע זאַך און דערביי געוואָרנט, אז ווער עס וועט אריבערטרעטן זײַן באַפעל און טאָן די פארבאָטענע זאַך, וועט מען יענעם ארומפירן אין אַלע גאַסן, אָנגעקליידט אין צעפוילטע שמאַטעס, און אָנטאָן אים פיל שאַנדע.

*

ביידע קנעכט זײַנען אַוועק פון קיניג און האָבן זיך באַמיט צו טאָן זײַן ווילן. ביידע זײַנען אָבער געשטרויכלט געוואָרן און געטאָן די פארבאָטענע זאַך. נאָר מיט א חילוק: דער גוטער קנעכט האָט דאָס מערסטע געטאָן דעם ווילן פון קיניג און דער שלעכטער האָט דאָס מערסטע אויפן קיניגס פאַרבאָט עובר געווען.

*

איינמאָל איז דער קיניג געווען מיט ביידע דינערס אין וואַלד אויף געיעג. פלוצלונג האָט ער ארויסגעגעבן א באַפעל צו זײַנע באַדינטע, מע זאָל נעמען זײַן געליבטן קנעכט, אויסטאָן אים נאַקעט, אָנקליידן אים אין פוילע שמאַטעס און פארשאַפן אים שאַנדע. און דעם שלעכטן דינער זאָל מען אָנקליידן אין קיניגלעכע קלײדער, זעצן אים רײַטן אויפן קיניגלעכן פערד און אָפּגעבן גרויס כָּבוד.

האָבן זיך דעם קיניגס באַדינטע שטארק געווונדערט אויף אזא משפט.

אָבער אז א קיניג באַפעלט, פאָלגט מען און מע פרעגט קיין קשיות ניט.

*

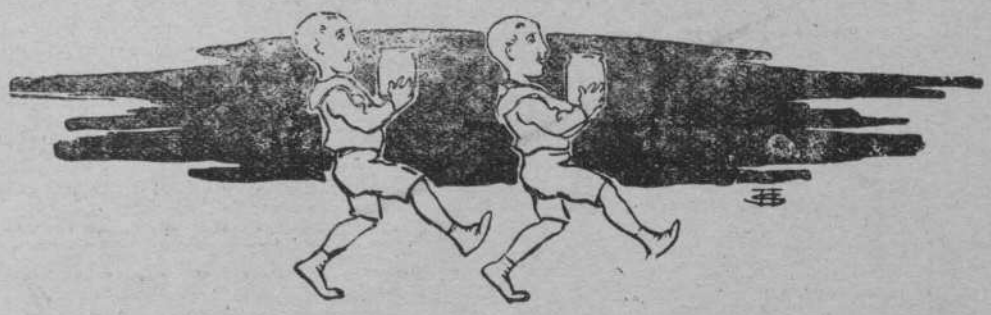
אין א צײַט ארום איז געווען א גרויסער יאָרמארק אין דער קרוינ־שטאָט. אויפן מארק זײַנען זיך צונויפ־געפאָרן פיל כּוחרים, פריצים און מא־גנאַטן פון א סַך מדינות.

פלוצלונג אין רעכטן קאָך פונם מארק האָט דער קיניג באַפוילן, מע זאָל נעמען דעם שלעכטן קנעכט, אָנטאָן אים אין שמאַטעס און ברענגען אויף א שאַנדוואָגן צום פלאַצפאַראַד פאַרן גרויסן עולָם; און דעם גוטן קנעכט זאָל מען אָנטאָן אין קיניג־

לעכע קלײדער, זעצן אים רײַטן אויפן קיניגליכן פערד און אָפגעבן אים גרויס כָּבוד. אזוי טאָג־טעגלעך די גאַנצע צײַט פונם יריד.

דאַן ערשט האָבן די קיניגלעכע הויפלײַט פֿאַרשטאַנען, ווי קלוג דער קיניג האָט געהאַנדלט. ער האָט זיך מַקדים געווען און אָפגעצאָלט דעם גוטן לוין צום שלעכטן קנעכט און די שטראָף אין שאַנד צום גוטן אין מיטן וואַלד, וווּ עס איז קיין זײַטיקער עוֹלָם ניט געווען. און דער כָּבוד פֿאַרן שלעכטן און די שטראָף פֿאַרן גוטן זײַנען ניט אזוי גרויס געווען.

אָבער אין דער קרוינ־טאָט איז דעם שלעכטנס גרויסע שאַנדע און דעם גוטנס גרויסער כָּבוד פֿאַרשריבן געווארן אויף אייביקן אָנדענק.



רבקה גאַלין.

ערגעץ ווייט.

ערגעץ ווײַט אהינטער כינע
איז פֿאַראַן אזא מדינה,
מ׳דאַרף ניט אַרבעטן; ניט שקלאַפן;
קינדער לעבן ווי די גראַפן.

ניט קיין לערער, ניט קיין קלאַסן;
קען מען הוליען אין די גאַסן,
מ׳דאַרף ניט קאַמען, זיך ניט וואַשן,
שאָקאָלאַדע קען מען נאַשן.

בעטן זײַנען אַלע דאָרטן
אויסגעמאַכט פון זיסע טאָרטן.
דאַרפסט דעם צינגל נאָר אויסשטרעקן,
קענסטו צוקערלעקער לעקן.

אז דו ווילסט, קענסטו זיך ליגן,
נאַשן טאָרט און כאַפן פליגן.
ווילסטו — שפרינגסטו אויפן סטעליע,
ווילסטו — שפילסטו אין קאַפעליע.

ס׳זינגען דאָרטן אַלע פישן,
קינדער טאַנצן אויף די טישן.
יעדער לעבט זיך ווי א מֶלך,
ס׳איז דאָרט לעבעדיק און פריילעך.

וועו איך ווייס דעם וועג קיין כינע,
וואָלט איך זוכן די מדינה.
ס׳קען זיך זיין אַבּיסל ליגן;
אָבער גוט — אַ פֿאַרגניגן.

גאָלדענע אייער

אַ קאַלמיקיש מעשהלע, איבערדערציילט פון אליעזר שינדלער.

אַן אַלטער שוואכער קאַלמיק מיטן נאָמען סידהי-קיר האָט זיך מפַרנֶס געוועזן פון כאַפן פייגל. זײַן זון כאַמוק-סאַקיטשי, נאָך גאָר אַ יונגער, פלעגט אויך טאָן דאָסזעלבע: יעדן אינדערפרי אַרויס אין סטעפּ מיט זײַנע נעצן און פאַנג-מַכשירים.

איינמאָל איז כאַמ׳ק-סאַקיטשי געשטאַנען אַ גאַנצן טאָג און קיין אײַנציק פייגעלע ניט געפאַנגען.

פאַרנאַכט, ווען די זון האָט זיך געזענקט, און די שכֿנישע קירגיזן האָבן אינדרויסן פאַר זייערע קיבּיטקעס זיך געבּוקט מיט די פּנימער קײַן מעקע, איז אָנגעקומען אַ פייגעלע מיטן נאָמען כאַנין-סאַטוואַ, זיך גאָר גרינג געלאָזט כאַפן און אפילו ניט געציטערט, ווען דער יונג כאַמוק-סאַקיטשי האָט עס געטראָגן בײַם קעפּעלע און אַרײַנגעשטעקט אין זײַן קעסטעלע...

אַהיימגעקומען, האָט דער בּחור דאָס פייגעלע אַרײַנגעלאָזט אין אַ שטיגל, אים געגעבּן וואַסער און אַ שיסעלע מאָן.

אינדערפרי, ווען כאַמוק-סאַקיטשי איז געגאַנגען פון שטיגל צו שטיגל און אַלע פייגעלעך געפּיטערט, האָט ער אין כאַנין-סאַטוואַס שטיגעלע דערזען ליגן אַ גאָלדן איי...

דער זָקן סידהי-קיר האָט דאָס איי אַוועקגעטראָגן צו אַ סארטישן גאָלד-שמיד און דערפאַר באַקומען אַ היפשע צאָל מַטבּעות.

אַזוי איז דאָס צוגעגאַנגען יעדן טאָג דריי חֲדָשים לאַנג...

איינמאָל אינדערפרי האָט דאָס פייגעלע כאַנין-סאַטוואַ אָנגעהויבּן צו רײַדן און אַזוי געזאָגט:

— דריי חֲדָשים האָב איך אײַך יעדן אינדערפרי געלייגט אַ גאָלדן איי. איר זײַט איצט נגידים און קענט אײַך מפַרנֶס זײַן בּכָבוד. איצט מוז איך צוריק אַוועק אין מײַן היים, וואָס געפינט זיך אין סאַמאַרקאַנד. לאָזט מיך אַרויס פון מײַן שטיגל. פון הײַנט אָן טאָרט איר שוין מער קײַן פייגל ניט כאַפן. אויב איר וועט מיך ניט פאָלגן, וועט ווײַטער קומען דער דַלות אין אײַער געצעלט.

זיי האָבן דאָס פייגעלע באַפרײַט. סידהי-קיר און זײַן זון כאַמוק-סאַקיטשי האָבן געפאָלגט די רײד פונם פייגעלע און דעם טַעם פון דַחקות שוין קיינמאָל ניט געפילט.

ל. לאַסאַווין.

זיידע און אייניקל

די נאַכט איז נאָך געהאַנגען אויף די פענצטער, ווען שואליק האָט דערהערט אַ שטילן קלימפער פון גלעזער קומען פון אַ זײַטיקן צימער. ער האָט פאָרזיכטיק אַראָפגע־לאָזן די פיס פון בעטל און געגומען שטעלן לאַנגע, ווייכע טריט, אַ טראָט און שטיין בלײַבן. די אויגן זיינע האָבן אָנגעשטרענגט געעקבערט די פינצטערניש, געוואָלט דערגיין, צי די מאַמע האָט שוין ווידער ניט אונטער־געשטעלט אַ שטול אָדער אַ קעסטל אויף זײַן נאַכטיקן מאַרשרוט פון שלאָף־צום עס־צימער.

עס־איז אָנגעגאַנגען אַ שטילער און עקשנות־דיקער קאַמף יעדע נאַכט צווישן מוטער און זון. פאַר דער מאַמען איז קלאָר געווען, אַז אַ זיבניאָריקער יינגל דאַרף אין אַזאַ פֿריער שעה נאָך שלאָפן, אָבער שואליק האָט געפירט זײַן אייגענעם חשבון. ווי נאָר דער באַקאַנטער גלאָז־קלימפער האָט זיך דערהערט, האָט ער־ווי דורך אַ כישוף־שטעקלע באַרירט – זיך אויפגעכאַפט און איז געווען גרייט אויף זײַן „ספנות־דיקער" נסיעה. ס'האָט אָפט געטראָפן, אַז די פאַסטקע, וואָס די מאַמע האָט אין אָוונט אָנגעגרייט, זאָל אים אויפן שטעל אַרויסגעבן. דאַמאָלסט האָט ער אָן וועדטער געמוזט זיך צוריקלייגן און אָפוואַרטן אויף אַ גינסטיקער מינוט. זײַנע אויערן האָבן זיך אויסגעלערנט צו דערקענען, צי די מאַמע איז וואַך. איז ער אָבער פאָרט ניט זיכער געווען, פלעגט ער ריזיקירן און צוקומען צו איר בעט און מיט אַן איינגעהאַלטענעם אָטעם זיך איינהערן. און ווען ער האָט פלו־צים דערפילט איר שמאָלע, ווארעמע האַנט אויף זײַנער, ווי אַ סימן, אַז זי שלאָפט ניט, פלעגט ער אַ פאַרשעמטער און אַ געירטער זיך אומקערן צו זײַן געלעגער.

גרויס איז דערפאַר געווען זײַן פרייד, ווען ער האָט אָן מגיעות דערגרייכט די שוועל פון עסצימער. ער האָט אַ ציטערדי־קער, אין איין העמדל אַן עפן געטאָן די טיר און אַ באַגאָסענער פון בליצלאָמפ איז ער אימשטאַנד געווען בלויז איין וואָרט אַרויס־צורײדן.

– זיידע!

דער זיידע, אַ הויכער, אַ שמאָלער, מיט אַ לאַנגער, גרויער, שפיציקער באָרד האָט אָנגע־שטעלט אויף אים זײַנע גרויסע, שמייכלדיקע אויגן און זיך פלומרשט אַ בייזער געטאָן:

– אַזוי פרי, שאָלטיק!

שואליק האָט זיך אַ צי געטאָן צו אים, ארומגעכאַפט מיט ביידע הענט זײַן נאַקן און איז געווען זיכער, אַז קיינער איז איצט ניט בכוח אים אַוועקצוריסן פון זיידן.

אויפן טיש האָט היימלעך געמורמלט אַ בייכיקער סאַמאָוואַר, פאַרשפרייט אַן אָנגענע־מע וואַרעמקייט און זײַן מעשענער קאָרע האָבן זיך געשפיגלט: דאָס גלאָזוואַרג, דער ספרים־שראַנק, דעם אַלטנס בעטל. דער זיידע האָט זיך אַוועקגעזעצט בײַ איין בערג טיש, בײַם צווייטן – דאָס אייניקל. ער האָט אָנגע־גאָסן צווייי פינקלדיקע גלעזער טיי און געגו־מען שטיל, מיט ישוב־הדעת גיסן אין שאָל אָן טרינקען.

שואליק, אַ דערוואַרעמטער, אַן אויפגעראַמ־טער האָט אַרויסגעכאַפט פון שולרענצל אַ ביכל, עס איבערגעגעבן דעם זיידן און גע־נומען „מאָלן" אַ גאַנץ בלעטל אויף אויסווייי־ניק. אָט האָט ער צוגעטראָגן די האַנט צום הארצן, באַלד זי גלאָזט הענגען ווי אַ פליגל אין דער לופטן, און דערבײַ האָט זײַן פנים אויסגעדריקט שטילן צער, צומאָל אַן איינגע־האַלטענע פרייד, אָפטער – אַן אומגעצאַמטן געבייזער. עס איז געווען אַ פאָר וואָכן פאַר חנוכּה און אין שול האָט מען גלעלערנט די מעשה וועגן די העלדישע חשמונאים.

„אין די צייטן פון דעם בייזן און גרוי־זאַמען אנטיוכוס האָט אין דעם שטעטל מודעות גלעלבט אַ העלדישער מאַן, וואָס האָט געוואָלט אומקערן די פריהייט זיין פאָלק"...

דער זיידע קוקט מער אויף שואליקן ווי אין ביכל, זײַנע בריליַן זײַנען וויַט פאַרקוקט אויפן שטערן. און צווישן באָרד און וואָנצעס

טוקט זיך אַ לִיכטיקער און קלוגער שמייכל. פאַר די אַלטע אויגן באַווייזט זיך דעם יינגלס פאָטער, וואָס איז נאָך אַ לאַנגער קראַנקייט געגאַנגען יונג פון דער וועלט, און ער זאָגט צו אים אין דער מחשבה: „אַ וויל בחורל איז בײַ דיר אויסגעוואַקסן, שלמה!"

שואליק ענדיקט און בלײַבט זיצן אַ פאַר־קלערטער. זײַנע בליקן הענגען אויפן ציפער־בלאַט און אים דערמאָנט זיך מיטאַמאָל, אַז דער זיידע דאַרף שוין באַלד אַוועקגיין, און קומען אַהיים וועט ער ערשט שפּעט אין אָוונט. ער וואָלט געוואָלן אַ בעלן צו דערגיין, וואָס פאַר אַן אַרבעט טוט ער עס אַזעלכע, וואָס עס דאַרף פאַרנעמען דעם גאַנצן טאָג? וויל ער אָבער דעם זיידן ניט מצער זײַן מיט אַזאַ פראַגע. פרעגן דער מאַמען האָט ער שוין גרעָד יע פרובירט. דאָס קומט מערסטנס פאָר אין אָוונט, בעת מע זיצט הונגעריקע און מע וואַרט מיט דער וועטשערע אויפן זיידן. האָט אָבער די מאַמע איין און דעם זעלבן ענטפער:

– וועלן דערוואַקסענע ריידן, מישט זיך אַ קינד נישט אַרײַן!

און איר בריטער, שיינער שטערן פאַל־דעוועט זיך פון זאָרג און אומעט.

ס׳גיעשעט אויך, אַז וואַרטנדיק אויפן זיידן זאָל שואליק אויפן שטול אײַנדרעמלען, און וויפיל מע זאָל צו אים ניט צושטיין, ער זאָל אָפּעסן און גיין שלאָפן, וועט מען עס בײַ אים ניט פועלן. „וויי קען ער עס דערלאָזן, אַז ער זאָל אַן אָוונט דעם זיידן ניט זען?"

שואליק געדענקט ניט זײַן טאַטן. ער איז נאָך גאָר אַ קליינינקער געווען, וועלן ער האָט אים אָנגעווארן, און אַזוי ווי אַ יינגעלע דאַרף דאָך האָבן אַ טאַטן, איז עס דער זיידע געוואָרן, און שואליק פילט צו אים אַ צערטלעכע צוגעבונדנקייט און אַ טיפע ליבע.

וועלן דער זייגער ציילט אָפּ זעקס קלונגען, הייבט זיך דער זיידע אויף פון טיש, פילט אָן די הרובע מיט פריש געהילץ, לייגט אַרײַן ס׳אייניקל צו זיך אין בעטל און פאַרדעקט אים זאָרגפעליק מיט דער פערענע. דערנאָך טוט ער אָן דעם פוטער, וואָס איז שוין ערטער־וויַיז אויסגעריבן, און זעצט זיך צו אויפן בעטל.

– נו שאָלטיק, ווו איז אַ קוש פאַרן זיידן?

– איך וועל דיך ניט קושן – קומט אַן ענטפער פון אונטער דער פערענע – ביז דו וועסט מיר ניט צוזאָגן, אַז דו וועסט הײַנט קומען פרי אַהיים.

און דער זיידע פאַרענטפערט זיך:

– ס׳איז דען געווענדעט אָן מיר, נאַרעלע?

און כאָטש אַזאַ שמועס וועלט טעגלעך געפירט – בײַם שיידן זיך – צווישן זיידן און אייניקל, פאַרדריסט עס אַלעמאָל שואליקן אויף זײַנע טענות און אַ שולדיקער כאָפּט ער אַרום דעם זיידן און טוט אים אַ קוש. דער אַלטער באַפרײַט זיך שנעל פון זײַנע הענטלעך, נעמט דעם שטעקן און פאַרדרייט דעם לאָמפּ.

אַ גרוי ליכט רײַסט זיך מיטאַמאָל אַרײַן דורכן אייניקן פענצטער, פאַרטרײַבט די פינצטערניש אין דיווינקלען פונם צימער און בלײַבט ווי אַ פויל הינטל ליגן אויפן מיטן דיל. שואליקס אויגן זײַנען אָנגעשטרענגט געווענדעט צום דרויסן, ווו דער שניי אַ גע־דיכטער ווערט פון ווינט געטריבן, געוואָרפן אויף די שויבן, אויף די קעגנאיבערדיקע דע־כער. ער הערט דעם זיידנס טריט אויף די מרעפּ. באַלד וועט ער אַן עפן טאָן די קאָרי־דאָר־טיר און דער שניי וועט אים מיט רוגזה באַפאַלן. איבער דעם יינגלס לײַב לויפט דורך אַ שאַרפע קעלט און אַ פאַרקלעמטער טראַכט ער, אַז ער וועט אויסוואַקסן אַ גרויסער, וועט ער מער דעם זיידן ניט לאָזן אַרבעטן. ער וועט אים פראָסט און פשוט זאָגן: „גענוג, זיידעניו, גענאַרעוועט! צייט אויף די עלטערע יאָרן זיך אָפּצורוען... נישקאָשע, האָסט זיך שוין אויף וועמען צו פאַרלאָזן!" און מיט אַ שמייכל אויף די ליפן שלאָפט ער אײַן, און אים חלומט זיך, אַז דער זיידע, אַ הויכער, אַ די־נער שפּאַנט איבער ווייטע, שנייקע פעלדער, די גרויע באָרד צעוואָרפן איבער דער ברוסט און מיטן גראָבן שטעקן אין האַנט, און דאָרט ווו דער הימל ליגט צונויפגעגאָסן מיט דער פראָסטיקער ערד, באַווייזט זיך אַ פלאַם־רוי־טער צייכן, וואָס נעמט זיך שפרייטן הויך און העכער, און די זון אַ יונגע, אַ לויטערע גייט אויף איבער דער ווייסער וועלט, און דער זיידע שפּאַנט אַלץ ווייטער און ווייטער צו דער זון, צו דער זון!

א. גאָרזדער.

ווי אַזוי מע האָט דערפונדן קאַרעטעס, זאָטלען און פאָדקעווועס?

מיר ווילן דאָ דערציילן די געשיכטע פון אייניקע איינפאַכע זאַכן, וועלכע מיר שענקען געווייגטלעך איצט קיין אויפמערקזאַמקייט ניט.

דאָס זיינען זאַכן, וואָס אונדז דוכט זיך, אַז זיי זיינען פון אַלעמאָל אַזוי געווען, אָבער באמת האָט עס געדויערט הונדערטער און אויך טויזנטער יאָרן, ביז מענטשן האָבן זיי דערפונדן.

צוערשט וועלן מיר זיך נעמען צו דער פאָדקעווע און דערציילן איר געשיכטע, דערנאָך וועלן מיר דערציילן די געשיכטע פון דעם זאָטל און די צווויי אייזנדלעך, וואָס העגגען פון ביידע זיידן זאָטל און וועלכע מע האַלט די פיס רייטנדיק.

די געשיכטע פון דער פאָדקעווע.

עס האָט געדויערט זייער לאַנג, ביז מ׳האָט דערפונדן פאָדקעווע אויף דער וועלט.

די אַמאָליקע גריכן און רוימער האָבן געזוכט צו באַשיצן די קאָפּיטעס פון זייערע פערד און זייערע אַנדערע לאַסט־בהמות און האָבן די קאָפּיטעס מיט עפּעס אַרומגעוויקלט. אָבער פון אונדזערע קלוגע אָנגעשלאָגענע פאָדקעווע האָבן זיי ניט געוווסט.

עס ווערט דערציילט פון גריכישע און רוימישע שריבער, אַז אויף לאַנגע רייזעס און אין צייטן פון מלחמה פלעגט מען אין יענע אַלטע צייטן די קעמלען אָנטאָן שיך אויף די פיס. באַזונדערס פלעגט מען אָנטאָן שיך אויף מוליאייזלען, אויף וועלכע מע פלעגט פאַרצייטן זייער פיל פּאָרן און רייטן. רייכע לייט פלעגן מאַכן דידאָזויקע שיך פון אַ טייערן מאַטעריאַל.

וועגן דעם רוימישן קייסער נעראָן ווערט דערציילט, אַז ווען ער פלעגט אַרויספאָרן אויפן וועג, פלעגן פירן זיין באַגאַזש ניט ווייניקער ווי טויזנט וואָגנס איינגעשפאַנט אין מוליאייזלען, וועלכע האָבן געטראָגן זילבערנע שיך אויף די פיס. נעראָנס פרוי איז געווען, ווערט דערציילט, נאָך מער פאַרשוועגדעריש. זי פלעגט פאָרן מיט מוליאייזלען, וועלכע האָבן געהאַט אויף די פיס גאָלדענע שיך.

דידאָזויקע שיך אָבער זיינען גיכער געווען אַ סאָרט זאָקן איידער שיך און זיינען ניט גענוג געווען צו באַשיצן די קאָפּיטעס פון דער בהמה, אַז זיי זאָלן ניט באַשעדיקט ווערן. מ׳פלעגט דעריבער זוכן אין יענע צייטן צו קריגן פערד מיט שטאַרקע האַרטע קאָפּ־טעס.

וועג מ׳האָט אָנגעהויבן שמידן די פערד מיט אונדזערע אייזערנע פאָדקעווועס, ווייס מען ניט גענוי, נאָר עס איז זיכער, אַז אין איטאַליע האָט מען עס שוין פראַקטיצירט אין 9־טן יאָרהונדערט. עס ווערט דערציילט אין אַן אַלטן בוך וועגן אַ געוויסן רייכן איטאַליענישן פירשט פון יענער צייט, אַז ער איז געפאָרן אַנטקעגן זיין פלה מיט פערד, וואָס זיינען געווען געשמידט מיט זילבערנע פאָדקעווועס. אויך די טשוועקעס פון די פאָדקעווועס זיינען געווען זילבערנע. און אַז עס פלעגט אַרויספאַלן אַ טשוואָק, פלעגט ער געהערן צו דעם, וואָס האָט אים געפונען, און דער פירשט האָט קיינמאָל ניט געבעטן, מע זאָל עס אים אַוועקגעבן.

אָבער ניט אין אַלע לענדער זיינען אין 9־טן יאָרהונדערט שוין געווען פאָדקעווועס.

אין ענגלאַנד האָט עס ערשט וויליאַם „דער דעראָבערער" אײַנגעפירט אין 11־טן יאָרהונדערט. און אין מאַנכע לענדער, ווי צום בײַשפּיל, אין יאַפאַן, האָט מען נאָך ביז ניט לאַנג צוריק ניט געשמידט קיין פערד.

די געשיכטע פון דעם זאָטל.

פאַר די פאָדקעווועס איז דער זאָטל אַ ביסל עלטער. אָבער ניט פיל עלטער. אויך

פון זאָטל האָט מען אין די גאָר אַלטע צייטן ניט געווּסט.

אין די עלטסטע צייטן פלעגט אַ רייטער זיצן אויפן נאַקעטן רוקן פון אַ פערד, אָן קיין זאַך אונטערגעלייגט אונטער זיך. מיט דער צייט אָבער האָט מען אָנגעהויבן אונטער־צולייגן אַ דעקע אויף דעם רוקן פון פערד: אַ שטיק טוך, אַ שטיק לעדער, אָדער אַ גע־פלאָכטענעם מאַטראַצל. רייכע לייט האָבן, נאָטירלעך, באַדעקט די בהמות, אויף וועלכע זיי האָבן גערייטן, מיט טייערע, קאָסטבאַרע דעקעס, און זיי האָבן געהאַט דערבײַ אַ גע־לעגנהייט צו ווײַזן זייער רייכקייט און גלאַנץ.

אָבער אַפילו וען דעקעס אויף פערד זײַנען שוין געווען אַ געווײַנטלעכע זאַך, האָט מען אַלץ געהאַלטן פאַר העלדישער צו רײַטן אָן זיי. די גריכן, למשל, האָבן געמאַכט חוזק פון די פּערסער, וואָס זיי לייגן אַרויף מער בעטגעוואַנט אויף די רוקנס פון זייערע פערד ווי אויף זייערע בעטן. אַ לאַנגע צייט האָבן טאַקע רײַטער אין מלחמה זיך וויניק באַנוצט מיט דעקעס פאַר זייערע פערד.

די רוימער האָבן זיך יאָ באַנוצט דערמיט אין מלחמה. האָבן די אַמאָליקע געלערנטע טאַקע פאַראַכטעט צוליב דעם די רוימישע קאַוואַלעריע.

אָבער דאָס זײַנען אַלץ געווען דעקעלעך, ניט קיין זאָטלען. ביז פון די דעקעלעך האָבן זיך אַנטוויקלט זאָטלען, האָט עס געדויערט אַ היפּשע צייט. ערשט אין פערטן יאָרהונדערט האָבן זיי אָנגעהויבן זיך צו באַווײַזן אויף דער וועלט. פון דאַמאָלסט אָן האָט יעדער רײַזנ־דער, וועלכער האָט גערייטן אויף אַ פערד, געהאַט זײַן אייגענעם זאָטל. אין 5־טן יאָר־הונדערט האָבן די רייכע, נאָטירלעך, גערייטן אויף אַזעלכע פרעכטיקע זאָטלען, אַז דער רוימישער קייסער לאָג דער ערשטער האָט פאַרבאָטן זיי צו באַפוצן מיט פערל אָדער טייערע שטיינער.

געגנוי, אין וועלכן לאַנד מע האָט צוערשט אָנגעהויבן רײַטן אויף זאָטלען, ווייסט מען ניט. מאַנכע געלערנטע האַלטן, אַז דער זאָטל איז צוערשט אויסגעפונען געוואָרן אין פער־סיע. אָבער זיכער איז דאָס ניט.

די ענגענדיקע טרעפן פון דעם זאָטל.

איצט, אַז מיר ווייסן שוין אַביסל די גע־שיכטע פון דעם זאָטל, קענען מיר דערציילן די געשיכטע פון די צווי טרעפלעך, וואָס העגגען פון ביידע זײַטן זאָטל, אין וועלכע מע האַלט די פיס. דוכט זיך אַזאַ איינפאַכע זאַך דידאָזיקע צווי אײַזנדלעך, וואָס הענגען אַראָפּ פון זאָטל, און דאָך האָט עס אַזוי לאַנג געדויערט, ביז מענטשן האָבן עס אויסגעטראַכט. מיר טאָרן זיך אָבער ניט וווּנדערן אויף די מענטשן פון די אַמאָליקע צייטן, פאַרוואָס ס'איז זיי ניט איינגעפאַלן אַזאַ פשוטע זאַך. עס קאָן גרייַלעך זײַן, אַז אין די שפּעטער־דיקע צייטן וועט מען האָבן הונדערטער אַזעל־כע באַקוועמלעכקייטן, וואָס מיר האָבן נאָך היינט ניט, און מענטשן וועלן דעמאָלט פונקט אַזוי זיך חידושן אויף אונדז, ווי אַזוי אונדז איז דאָס ניט איינגעפאַלן און מיר האָבן גע־קאָנט אויסקומען אָן דעם.

די ענגענדיקע אײַזנדלעך ברענגען אַ דאָפּלטן נוצן. ערשטנס־איז לייכטער מיט זיי אַרויפצוקריכן אויפן פערד, און צווייטנס־האַלט מען אין זיי די פיס און ס'איז פיל לייכטער און באַקוועמער צו רײַטן. אָבער כאָטש דאָס איז אַזוי נוצלעך און באַקוועם, האָבן די אַמא־ליקע ציווילי־זירטע פעלקער, באַזונדערס די גריכן און די רוימער, עס ניט געהאַט. זייערע רייַטער האָבן טאַקע דעריבער ניט געהאַט קיין פּלאַץ פאַר זייערע פיס.

האָבן מענטשן אין יענע צייטן טאַקע אײַנ־געזען, אַז עס איז ניט גוט אַזוי, און זיי האָבן אויסגעטראַכט אַלערלײַ מיטלען, ווי צו מאַכן לייכטער זיך אַרויפצוכאַפּן אויפן פערד און צו מאַכן, אַז די פיס זאָלן זיך ניט באָמבלען און אַרומוואַרפן. אָבער צו אַ הענגענדיקן שטיג־טרעפל האָבן זיי זיך ניט דערטראַכט. אין דער לידעראַטור, וואָס איז געבליבן פון די גריכן און די רוימער, ווערט דאָס אַפּסאָ־לוט ניט דערמאָנט. עס זײַנען געבליבן פון יענע צייטן אַ סך מטבעות מיט בילדער, וועלכע שטעלן פאָר אַ מענטשן רייטנדיק אויף אַ פערד. אויך אויסגעהאַקטע און אויסגעשניצטע בילדער פון רייטער זײַנען געבליבן פון די גריכן און די

רוימער. עס זײַנען, צום בײַשפּיל, געבליבן סטאַטיסטיק פון די רוימישע קייסאָרים טריאַן און אַנטאָניוס, ווי זיי רײַטן אויף פערד. אָבער זייערע פּיס הענגען אַראָפּ און האָבן ניט אויף וואָס זיך צו האַלטן.

די באַרימטע דאָקטוירים פון יענע צײַטן, היפּאָקראַטעס און גאַלען ריידן דערפֿאַר פון קראַנקײַטן, וואָס קומען פון אַ סך רײַטן, ווײַל די פּיס ווערן זיך און האָבן ניט קײן אָנהאַלט.

האָט מען טאַקע געמוזט אָנקומען צו אַלערלײ הילפסמיטלען זיך אַרויפצוכאַפּן אויף אַ פערד. אין פּילע עפּנטלעכע פּלעצער, באַזונדערס אויף די פּרײַע שליאַכן, האָט מען אויפגעשטעלט שטיינער, צו וועלכע יעדער רײַטער האָט געקאָנט צופּירן זײַן פערד. אַריסטאָקראַטישע לײַט פון הויכן ראַנג פלעגן מיטנעמען רײַטקנעכט, זיי צו העלפן אַרויף אויפן פערד. מע פלעגט אויך מיטנעמען אַזאַ ספּעציעלן סאָרט בענקל מיט זיך, וואָס מע פלעגט אַוועקשטעלן האַרט לעבן פערד, כדי עס זאָל זײַן לײַכטער אַרויפצוקריכן אויף אים. דערפון זײַנען דאַמאָלס אויפגעקומען די באַרבאַרישע זיטן, אַז אַ קעניג אָדער אַ גענעראַל, וואָס איז צעשלאָגן געוואָרן, האָט זיך געמוזט אײַנבויגן און דער זיגער האָט אַוועקגעשטעלט זײַן פוס אויף זײַן רוקן, פונקט ווי אויף אַ בענקל, כדי אַרויפצושטײַגן אויפן פערד. אויף אַזאַ שענדלעכן אופן האָט דער פערשישער קיניג סאַבור באַהאַנדלט דעם רוימישן קייסער וואַלעריאַן, וועמען ער האָט צעשלאָגן אין קריג. דערדאָזיקער רוימישער קייסער, וועמען די פּערסיער האָבן גענומען אין געפֿאַנגנשאַפט, האָט זיך געמוזט אײַנבויגן און סאַבור האָט אַוועקגעשטעלט זײַן פוס אויף זײַן רוקן און אַזוי אַרויפגעשטיגן אויפן פע׳ד. – (דאָס האָט פאַסירט אין 3־טן יאָרהונדערט).

אָבער אין פּאַלויף פון הונדערטער יאָרן זײַנען מענטשן סוף־כל־סוף קליגער געוואָרן און האָבן זיך דערטראַכט אַזש צו אײַזערנע שטײַג־טרעפלעך פון בויידע זײַטן זאָטל. פון דעמאָלס אָן איז שוין מער ניט געווען אַזוי שווער זיך אַרויפצוזעצן אויפן פערד און די פּיס האָבן זיך אויך מער ניט געוואָרפן אין רײַטן.

געוויס, וועט דידאָזיקע דערפינדונג איז געמאַכט געוואָרן, קען מען ניט זאָגן. נאָר עס איז זיכער, אַז בײַם סוף פון זעקסטן יאָרהונדערט איז שוין דאָס געווען. אָבער ווי מיט אַלע נײַע דערפינדונגען, האָט עס אויך געדויערט זייער אַ לאַנגע צײַט, ביז די דערפינדונג פון די אײַזערנע טרעפלעך האָט זיך פאַרשפרייט איבער דער וועלט. אַזוי שפּעט ווי אין 12־טן יאָרהונדערט איז דאָס נאָך ניט געווען קיין געוויינטלעכע זאַך.

אין מיטלאַלטער האָבן אַלע געריטן.

ווי קומט עס אָבער, וועט מען פרעגן, וואָס גראָד אין די צײַטן פון מיטלאַלטער, ווען די ציוויליזאַציע איז געגאַנגען אויף צו־ריק, ווען מענטשן האָבן גלעזבט און פּינצטערניש און אין בלאָטע, אָן שאָסעען און אָן אַ ברוק אויף די גאַסן – ווי קומט עס, וואָס גראָד דעמאָלסט האָט מען דערפונדן באַקוועמלעכקײַטן אין רײַטן, באַקוועמלעכקײַטן, פון וועלכע די גריכן און די רוימער מיט זייער רײַכער ציוויליזאַציע האָבן ניט געווּסט?

דער תּירוץ איז, אַז די גריכן און די רוימער האָבן זיך ניט שטאַרק געניטיקט אין דעם. ענטוועדער זיי האָבן זיך גלאָזט טראָגן פון שקלאַפֿן אין אַ באַקוועמען טראָגשטול, אָדער זיי זײַנען גפּאָרן אין פאַרשיידענע וועגלעך און קאַרעטעס. דער מיטלאַלטער אָבער איז געווען אַ צייט פון רײַטן. די גאַנצע וועלט איז דעמאָלט ניט גפּאָרן, נאָר גריטן, און עס איז דאַן געווען אַ נויטוועניקײט צו דערפינדן פאַרשיידענע באַקוועמלעכקײַטן, וואָס האָבן לײַכטער גמאַכט צו רײַטן.

פאַרוואָס אָבער האָט מען אין מיטלאַלטער מערסטנס גריטן און ניט גפּאָרן מיט פורן און קאַרעטעס?

אַן ענטפער אויף דעם ליגט נאָענט בײַ דער האַנט. אַזוי ווי עס זײַנען אין מיטלאַלטער ניט געווען קײן קינסטלעך־אָנגעשאָטענע וועגן און קײן ברוקירטע גאַסן, איז דעריבער געווען באַקוועמער צו רײַטן אײדער אַרײַנצופאָלן מיט דער פור אין דער טיפער בלאָטע.

עס איז אָבער דאָ נאָך אַ צווייטע דער־
קלערונג. דער מיטלאַלטער איז געווען אַ צייט
פון פריצים פון פאַרשיידענע ראַנגען. געווען
קלענערע פריצים און גרעסערע און גאָר גרוי־
סע. די גרעסערע פריצים זיינען געווען פאַר־
אינטערעסירט, אַז די קלענערע אַדלייט זאָלן
זיין גוטע רייטער און זאָלן זיך אויסטוּיגן אין
מיליטערדינסט. וואָלטן די אַדליקע געפאָרן
אין קאַרעטעס, וואָלטן זיי געוואָרן פויל־
ענצער
און ניט געטויגט אין קריג. די גרויסע פריצים
האָבן דאָס אייגנעזען און האָבן געריטן אויף
פערד, און די קלייַנע פריצים, וואָס זיינען
געווען אונטערגעוואָרפן אונטער זיי, האָבן
זיי נאָכגעריטן פון הינטן אויף פערד.

אַזוי אַרום איז געוואָרן אַ מאָדע אין
מיטלאַלטער, אַז האַרן און קנעכט, מענער
און ווייבער, גלחים און איינפאַכע מענטשן
זאָלן אַלע רייטן אויף פערד אָדער מוליאייז־
לען אָדער אייזלינס. אַ מיניסטער האָט גע־
ריטן צום קעניג אין הויף, און דאָס פערד
איז שוין געווייַנטלעך געווען אַזוי אייגנגע־
ווינט, אַז עס פלעגט אַליין זיך אומקערן צוריק
אין שטאַל, ביז אַ דינער פלעגט עס אַוועק־
פירן צוריק צום קיניגלעכן הויף צו ברענגען
דעם מיניסטער אַהיים.

פלעגן די פאָרשטייער פון שטאָט גיין צו
אַ זיצונג אין דעם שטאָטראַט, פלעגן זיי גע־
ווינטלעך קומען צו רייטן.

אַפילו דער סאַמע גרעסטער פירשט און
הערשער, ווען ער פלעגט קומען מיט פאַראַד
אין אַ געוויסן אָרט, פלעגט ער קיינמאָל ניט
פאָרן אין אַ קאַרעטע, נאָר אַלעמאָל רייטן
אויף אַ פערד. אין קיין בוך פון יענע צייטן,
אין וועלכן עס רעדט זיך פון די צערעמאָניעס
בײַם פויפסט אין הויף, ווערט ניט דערמאָנט
פון קיין קאַרעטע און קיין קוטשער, נאָר פון
פערד און מוליאייזלען. אָבער דער פויפסט
איז ניט געריטן אויף אַבי־וועלכן פערד, ווי
יעדער אַנדער בשר־ודם. ערשטנס, האָט דאָס
פערד פון דעם פויפסט געמוזט האָבן אַ גרויען
קאָליר. דערצו האָט עס ניט געטאָרט זיין
קיין ווילדער און שפרינגענדיקער, נאָר אַ
געלאַסענער, מיט אַ רויקן טעמפעראַמענט.
אויף דעם פלאַץ, ווו זיין הייליקייט פלעגט
דאַרפן אַרויפקריכן אויף זיין פערד, פלעגט
שטיין אָנגעגרייט אַ בענקל מיט דרײַ טרעפ־
לעך, כדי עס זאָל אים זיין לייכט אַרויפצוגיין
אויפן פערד. און פירשטן און קיניגן, אַפילו
דער קייסער אַליין, אויב זיי זיינען דערבײַ
געווען, האָבן געמוזט אָנהאַלטן די אײַזערנע
שטײַגטרעפלעך, וואָס הענגען אַראָפּ פון זאָטל,
און פירן דאָס פערד.

ווען מע פלעגט דעמאָלט קרוינען אַ דײַ־
טשישן קייסער, פלעגן די קורפירשטן און
מיניסטאָרן מוזן קומען צוריטן אויף פערד
און אויך פראַוועז אַלע צערעמאָניעס רייטנ־
דיק אויף פערד. פלעגט אַ בישאָף קומען מיט
פאַראַד אין אַ געוויסן אָרט, פלעגט ער אַרײַנ־
רייטן אויף אַן אויסגעפוצטן פערד אָדער אייזל.
הכלל, דער מיטלאַלטער איז געווען אַ צייט,
ווען מענטשן זיינען ניט געפאָרן, נאָר גערייטן.

פאַרמאַכטע קאַרעטעס און דראָזשקעס.

בײַם סוף פון מיטלאַלטער, ווען דער
פריצים־קלאַס איז אַראָפּ פון זיין פריערדי־
קער גדולה און עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ
נייַערע, פרייַערע צייט, די צייט פון דער
הערשאַפט פון בירגערקלאַס, האָט מען
ביסלעכווײַז אָנגעהויבן אויך צו פאָרן אין
קאַרעטעס.

שוין אין אָנהייב פון 16־טן יאָרהונדערט
האָט מען אין אייראָפּע געזען פאַרמאַכטע קא־
רעטעס בײַ קאָראָנאַציעס, פירשטלעכע חתונות
און אַנדערע גרויסע פאַראַדן. אָבער נאָר פרויען
פון די הויכע קלאַסן האָבן אין די ערשטע צייטן
זיך מיט זיי באַנוצט. פאַר אַ פריצישן מאַן איז
עס נאָך געווען אַ שאַנד צו פאָרן אין אַ וואָגן.
ווען אַ פירשט אָדער אַ באַאַמטער פון הויכן
ראַנג האָט ניט געוואָלט קומען צו דער זיצונג
פון דעם מלוכה־ראַט, האָט ער זיך געווייַנטלעך
אַנטשולדיקט דערמיט, וואָס ער קאָן צוליב
זיין געזונט ניט רייטן אויף אַ פערד. אַז ער
זאָל קומען צופּאָרן אין אַ קאַרעטע, אַזוי ווי
אַ פרוי, האָט קיינער ניט געקאָנט פון אים
פאַרלאַנגען.

נאָך וויניקער ווי דעם גרויסן פריץ איז
געווען דאָס דערלויבט זיינע דינער צו פאָרן

בית המכרים הלאומי והאוניברסיטאי ירושלים

אין אַ קאַרעטע. צו קומען אין אַ פאַרמאַכטער קאַרעטע צו אַ הויכן פּריץ, צו אַ פּירשט אָדער אַ קיניג האָט זיך געפּאָדערט צו בעטן פּריער אַ ספּעציעלע דערלויבעניש.

אָבער ביטלעכווייז האָבן די אַריסטאָקראַטישע קלאַסן אויסגעהערט צו האַלטן פּאַר אַ שאַנד צו פּאָרן אין אַ וואָגן, און די פּאַרמאַכטע קאַרעטעס זיינען מיט דער צייט אַרײַן אין מאָדע. מאַנכע קיניגן און פּירשטן האָבן אַרויסגעגעבן אַ שטרענגן פאַרבאָט צו פּאָרן אין קאַרעטעס. זיי האָבן מורא געהאַט, אַז זייערע אונטערטעניקע אַדלייט און זייערע דינער זאָלן, די שעה זאָל ניט זײַן, אינגאַנצן אויפהערן צו רײַטן און חס־ושלום ניט טויגן מער פאַר מלחמה. אָבער דער פאַרבאָט האָט ווייניק געהאָלפן, און מיט דער צייט האָבן די גרעסטע פּירשטן און פּריצים זיך ניט געשעמט צו פּאָרן אויף אַ פּאַראַד אין אַ פּאַרמאַכטער און אויסגעפוצטער קאַרעטע.

די באַקוועמלעכקייט האָט געזאָגט איבער דעם פּאָרטייל. וואָרום אין אַ קאַרעטע קען מען זיצן, זיך אָנלענען און אויך זיך אויסציען און כאָפן אַ דרעמל. זאָכן, וואָס מע קען ניט טאָן רײַטנדיק אויף אַ פּערד. די הויפּטזאַך אָבער איז – אין אַ פאַרמאַכטן וואָגן איז מען באַשיצט פון רעגן און פון יעדן שלעכטן וועטער.

די קאַרעטעס האָבן אויך געהאַט אַ מעלה, וואָס זיי האָבן געגעבן אַ גלענצנדיק פּריצים און מאַנאטן צו ווייזן עפּנטלעך זייער רײַכקייט און לוקסוס. אַ פּירשטין פון בראַנדענבורג (אין פּרײַסן), די פּרוי פון קורפּירשט יאָאַכים, האָט אין זעכצנטן יאָרהונדער פּאַרמאָגט אַ קאַרעטע, באַדעקט אינגאַנצן מיט גאָלד. וועגן אַ געווייסער דײַטשישער פּירשט אין בײַם סוף פון זעכצנטן יאָרהונדערט געקומען קיין וואַרשע באַגריסן דעם פויליש קיניג, איז ער אַריינגעפאָרן מיט 36 קאַרעטעס, יעדע געשפּאַנט מיט 6 פּערד.

אָבער ניט אומעטום זיינען קאַרעטעס אַרײַן אין דער מאָדע אין דערזעלביקער צייט. אין איטאַליע, וווּ עס זיינען שוין אַ לאַנגע צייט פּריוואַטע געווען רײַכע שטעט מיט אַ רײַכן בירגערקלאַס, איז מען שוין אין דרײַצנטן יאָרהונדערט געפאָרן אין פּאַרמאַכטע קאַרעטעס. אין שפּאַניע זיינען קאַרעטעס באַקאַנט געוואָרן ערשט אַרום דעם מיטן זעכצנטן און אין ענגלאַנד ערשט בײַם סוף פון זעכצנטן יאָרהונדערט. עטלעכע יאָר נאָכדעם האָבן קאַרעטעס זיך באַווײַזן אויך אין שוועדן און רוסלאַנד, וווהין זיי זיינען געפּראַכט גע־וואָרן פון ענגלאַנד.

אַז קאַרעטעס זיינען אַרײַן שטאַרק אין דער מאָדע, איז אויפגעקומען אין די גרויסע שטעט אַ נײַע פּראָפעסיע, וואָס האָט געגעבן פּרנסה צו אַ גרויסער צאָל מענטשן. מע האָט אָנגעהויבן האַלטן קאַרעטעס, דראָשקעס, כדי זיי צו פאַרדינגען אויף אַ געוויסער צייט צו יעדערן, וואָס דאַרף פּאָרן אַ גרעסערע אָדער קלענערע שטרעקע.

אויפגעקומען איז דאָס צוערשט אין פּאַריז אין יאָר 1650. אַ פּראַנצויז מיט דעם נאָמען ניקאָלאַס סאָוואַש איז געווען דער ערשטער, וועמען עס איז איינגעפאַלן צו האַלטן קאַרעטעס מיט פּערד צום פאַרדינגען. די פאַריזער איז דאָס זייער געפעלן געוואָרן און די אונטערעמונג האָט געהאַט אַ גרויסן דערפאָלג. עס האָט לאַנג ניט געדויערט, האָבן אויך אַנדערע אים נאָכגעטאָן און געקראָגן ספּעציעלע דערלויבעניש פון דער רעגירונג אַרומצופירן פאַסאַזשירן אין פּאַריז גופּא און פון איין שטאָטטייל אין דעם אַנדערן. באַלד נאָכדעם האָט מען אויך אין די גרויסע שטעט פון אַנדערע לענדער אָנגעהויבן צו פאַרדינגען קאַרעטעס.

אָבער ביזן סוף פון זעכצנטן יאָרהונדערט זיינען די קאַרעטעס געווען שווערע און אומגעלומפּערטע. ערשט אין נײַנצנטן יאָרהונדערט זיינען זיי געוואָרן אײַנפאַך, שיין און לײַכט, ביז זיי זיינען בײַם ענדע פון יאָרהונדערט אַרויסגעשטופט געוואָרן דורך די אויטאָמאָבילן.

אָט אזוי האָט די מענטשהייט דורכגעמאַכט אַ צײַט פון רײַטן, אַ צײַט פון קאַרעטעס, און זי לעבט שוין איצט אין אַ צײַט פון אַוטאָמאָבילן און עראָפּלאַנען.

אונדזער צייטונג

אין ענגלאנד פארלענגערט מען די שול־צייט.

דער ענגלישער בילדונגס־מיניסטער האָט פאָרגעשטעלט דעם פאַרלאַמענט אַ נייעם שול־געזעץ. לויט דעם געזעץ ווערט פאַרלענגערט די צייט פון שול־פליכט. ביז איצט האָבן די קינדער אין ענגלאַנד געלערנט אין די פאָלקס־שולן ביז 14 יאָר. איצט ווילן זיי זיך לערנען ביז 15 יאָר. די אָרעמע עלטערן, וואָס קענען ניט אויסהאַלטן די קינדער, ווילן באַקומען אַ שטיצע פון דער מלוכה.

פען־קאָנגרעס אין וואַרשע.

דאָס וואָרט פען איז אַ ראַשי־תבות (ראָשי־שעטייוועס) פון די ווערטער פּאָעטן, עסעאיסטן און נאָוועליסטן. די שריפטשטעלער פון אַלע פעלקער זיינען פאַרייניקט אין איין אינטערנאַציאָנאַל אָרגאַניזאַציע, וואָס רופט זיך פען־אָרגאַניזאַציע. אַלע יאָר קומט פאָר אַ קאָנגרעס פון די אַלע פען־קלובן פון אַלע לענדער. הײַ־יאָר קומט פֿאָר דער פען־קאָנגרעס אין וואַרשע פון 20־טן ביזן 26־טן יוני. די יידישע שריפטשטעלער בילדן אויך אַ פען־קלוב. דער ייד. פען־קלוב אָרדנט אײַן צום פען־קאָנגרעס אַן אויסשטעלונג פון יידישן בוך און יידישער שול.

א „גולם" דראַנגט אַ מיטאָג אין דריי מינוט.

אין אַ לאָנדאָנער רעסטאָראַן באַדינט די געסט אַן עלעקטרישער „גולם". דער פאַרטקער מיטאָג געפינט זיך אין קעסטעלעך, וואָס זיינען פאַרבונדן מיטן „גולם". ס'איז גענוג אַ דריי צו טאָן אַ קנעפל און דער „גולם" דרייט צו לאַנגט גלײַך דעם מיטאָג.

ווי־פיל שווארצע זיינען פאַראַן אין אַמעריקע?

אין אַמעריקע זיינען איצט פאַראַן צוועלף מיליאָן שווארצע נעגערס. אין יאָר 1770 איז געווען בלויז 700 טויזנט.

איסלאַנד — א זעלבשטענדיקע מלוכה.

דער אינדזל איסלאַנד, וואָס האָט ביז איצט געהערט צו דענעמאַרק, איז איצט אָנגערקענט געוואָרן פאַר א זעלבשטענדיקע מלוכה.

אָנגעקומען אין רעדאַקציע.

דרום־שוואַלבן — צוויטע יערלעכע אויסגאַבע, זשורנאַל און פּראָגראַם צום מאַי־קאָנצערט פון דער נאַרפאַלקער א. ר. שול, נאַרפאַלק (ווירדזשיניע־פאַריניקטע שטאַטן), מאַי 1930.

אין דער זאַמלונג קומען אַריין אַרטיקלען פון לערער ה. מ. קודלאָוויטש, דוש. ס. זשע־לאָזא און ל. לייבאָוויטש, און גרין אַרבעטן פון די קינדער.

די רעדאַקציע פון „גרינינקע ביימעלעך" וויל נשט אַלע לייענער פרייליכע פעריען.

דער נאָענטסטער נומער 18 „גרינינקע ביימעלעך" דערשיינט אָנהייב סעפטעמבער. אַלע לייענער און מרבֿים פון די „גרינינקע ביימעלעך" דאַרפן מאָר דער צייט פון די פעריען זען שאָפן וואָס מער אַבאָנענטן.

אַלע לייענער דאַרפן זען באַצייטגט צושיקן דעם אַבאָנעמענטס־אָפּצאָל אויפן נייעם סינפטן יאָר.

רעדאַקטאָר־אַרויסגעבער ש. באַסטאָמסקי.
Redaktor-wydawca S. BASTOMSKI.
Drukarnia „Express" Wilno, Wielka 33.